

Nr 46

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning rörande verkskyddets finansiering.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 450 i första kammaren av herr *Bengtson* och herr *Pettersson, Harald*, samt nr 547 i andra kammaren av herrar *Magnusson* i Nennesholm och *Wahrendorff*.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en skyndsam utredning av frågan om verkskyddets finansiering i enlighet med vad i motionen anförts».

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från civilförsvarsstyrelsen. Yttrande har därjämte på utskottets begäran avgivits av Sveriges Industriförbund.

Gällande bestämmelser

Civilförsvaret — som har till uppgift att utöva sådan verksamhet för rikets försvar, som avser att skydda och rädda liv och egendom vid anfall mot riket och som icke åvilar krigsmakten — anordnas dels som allmänt civilförsvaret, dels i den mån det finnes erforderligt med hänsyn till bebyggelsens beskaffenhet eller eljest som *verkskydd* för särskilda anläggningar och byggnader.

Närmare bestämmelser om verkskydd återfinnes i 7 kap. *civilförsvarlagen den 22 april 1960 (nr 74)*. Enligt 47 § är ägare av anläggning eller byggnad, för vilken verkskydd skall vara organiserat, skyldig att planlägga verkskyddet, att anskaffa, förvara och underhålla materiel m. m., som erfordras för verkskyddets verksamhet, att i mån av behov inrätta, utrusta och underhålla ledningscentral och andra uppehållsplatser för verkskyddspersonalen, att bestrida kostnader för utbildning av verkskyddspersonalen, att på anmodan tillhandahålla vissa anläggningen rörande handlingar samt att i övrigt vidtaga de särskilda anordningar och åtgärder, som är erforderliga för verkskyddets verksamhet. Om anläggningen eller byggnaden i sin helhet är upplåten till någon med nyttjanderätt, skall enligt 48 § nämnda lag vad som stadgas om ägare i stället gälla nyttjanderättshavaren såvida inte länsstyrelsen för visst fall förordnar annorlunda. Då nyttjanderätten

avser kortare tid än två år, åligger det dock nyttjanderättshavaren allenast att planlägga verkskyddet, bestrida kostnad för utbildning av dess personal, tillhandahålla upplysningar och handlingar samt vårda verkskyddets materiel.

Enligt 19 § 1 mom. *civilförsvarskungörelsen den 27 maj 1960 (nr 377)* skall verkskydd organiseras vid anläggning eller byggnad, inom vilken i fredstid i regel minst 100 personer är sysselsatta, om länsstyrelsen finner verkskydd erforderligt och anläggningen eller byggnaden är belägen inom område eller å plats, där skyldighet att anordna enskilda skyddsrum föreligger. Inom område, där allmänna skyddsrum skall anordnas, skall vidare enligt länsstyrelsens bestämmande verkskydd organiseras vid anläggning eller byggnad av nämnd omfattning därest anläggningen eller byggnaden är av väsentlig betydelse för försvaret, folkförsörjningen eller sjukvården, så ock eljest om verkskydd finnes påkallat med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet eller belägenhet. Länsstyrelsen kan förordna, att verkskydd skall organiseras gemensamt för två eller flera anläggningar, som är belägna i omedelbar anslutning till varandra, om det sammanlagda antalet i fredstid vid anläggningarna sysselsatta personer i regel uppgår till minst 100.

I 22 § nyssnämnda kungörelse föreskrives att den organisationsplan, som upprättas av länsstyrelsen och i vilken civilförsvarets omfattning och beskaffenhet inom varje civilförvarsområde anges, skall innehålla uppgift om bl. a. de områden och platser, inom vilka verkskydd skall finnas. Därjämte skall anges de anläggningar och byggnader, som enligt särskilda beslut skall vara försedda med verkskydd.

Civilförvarsstyrelsen meddelar anvisningar för länsstyrelsernas uttagning av de anläggningar och byggnader, vid vilka verkskydd skall anordnas, samt för verkskyddens organisation. Närmare föreskrifter om verkskyddens verksamhet meddelas också av civilförvarsstyrelsen.

Det kan nämnas, att det även åligger anläggnings eller byggnads ägare att inrätta, utrusta och underhålla enskilda skyddsrum (53 § civilförvarslagen) och att vidtaga erforderliga anordningar för alarmering av dem som vistas i eller vid anläggningen eller byggnaden samt för mörkläggnings av anläggningen eller byggnaden (57 § samma lag).

Historik

Enligt 1937 års luftskyddslag var ägare eller innehavare av egendom pliktig tåla åtgärd beträffande egendomen, som länsstyrelsen fann erforderlig för beredande av luftskydd, såvida åtgärden för honom medförde allenast ringa kostnad eller olägenhet. Vidare stadgades, att Konungen ägde ålägga ägare eller innehavare av viss anläggning att med avseende å driften vid an-

läggningen vidtaga sådan åtgärd, som icke utan äventyrande av luftskyddet kunde anstå och icke för ägaren eller innehavaren medförde oskäligen kostnad. Vidare förelåg skyldighet att anskaffa och underhålla sådana brandredskap, som länsstyrelsen prövade erforderliga för egendomens behov.

Utförliga regler om verkskydd intogs i den före nuvarande civilförsvarslag gällande 1944 års civilförsvarslag. Under förarbetena till denna lag hade sakkunniga uttalat, att det borde ankomma på ägare eller, i vissa fall, innehavare av anläggning eller byggnad att sörja för de ekonomiska och materiella betingelserna för upprätthållande av verkskydd, som skulle finnas för anläggningen eller byggnaden, ävensom för anordningar och åtgärder i övrigt som främst hade avseende på skyddet av anläggningen samt därvarande personer och egendom. I *proposition nr 268 år 1944* framhöll *föredragande departementschefen*, att civilförsvarets effektivitet ofta var helt beroende av att vid de särskilda skyddsobjekten, främst anläggningar och byggnader av olika slag, särskilda åtgärder var vidtagna för skyddet av därvarande personer och egendom. De för de särskilda skyddsobjekten organiserade industriluftskydden hade kommit att spela en allt viktigare roll för luftskyddets samlade effektivitet. Det syntes naturligt att som princip knyta skyldigheten att svara för åtgärderna till ägarna av respektive anläggningar och byggnader. Departementschefen fann därför, att den av de sakkunniga föreslagna principen, att ägare av anläggningar och byggnader skulle vara skyldiga att svara för uppehållet av verkskydd, borde vara vägledande vid bestämmandet i särskilda fall av ansvaret för olika åtgärders vidtagande.

I *proposition nr 114 år 1959*, i vilken riktlinjerna för civilförsvarets organisation och verksamhet uppdrogs, uttalade *föredragande departementschefen* beträffande kostnaderna för verkskyddet, att dessa liksom ditintills borde åvila ägaren eller innehavaren av den anläggning, till vars skydd verkskyddet är anordnat. Han förutsatte emellertid, att bl. a. den samtidigt föreslagna begränsningen av skyldigheten att uppehålla verkskydd till anläggningar med minst 100 anställda skulle innebära väsentliga lättnader för företagen.

I *proposition nr 5 år 1960* förelades riksdagen förslag till nu gällande civilförsvarslag. Reglerna om verkskydd föreslogs i propositionen skola överföras i stort sett oförändrade till den nya lagen.

Riksdagen biföll propositionen, såvitt nu är i fråga.

Motionerna

Enligt motionärerna bör kostnaderna för verkskydd — liksom övriga försvarskostnader — bestridas av statsmedel och ej av enskilda företag eller sammanslutningar. Motionärerna anser detta vara betydelsefullt inte minst

med hänsyn till att olika näringsgrenars möjligheter att via priserna på sina produkter slå ut merkostnader av detta slag är mycket varierande.

Remissyttrandena

Civiltjänststyrelsen avstyrker motionerna. Styrelsen erinrar om att det alltsedan civilförsvarets tillkomst ålegat ägare (nyttjanderättshavare) av anläggning eller byggnad att under vissa förutsättningar organisera verksskydd och bestrida kostnaderna härför. Styrelsen anför vidare:

Bestämmelsen att den enskilde ägaren eller nyttjanderättshavaren skall svara för verksskyddet uppehålls emellertid ej undantagslöst. I fråga om utbildningen av verksskyddspersonal gäller nämligen vissa särbestämmelser. Sålunda administreras utbildningen i regel av civilförsvarsmyndigheterna. Kostnaderna för själva undervisningen (lärare, skollokaler, utbildningsmateriel) bestrides vid den centrala och regionala utbildningen å statens civilförsvarskolor av statsverket. Övriga utgifter för utbildningen inbegripet hela den lokala undervisningen bäres dock av ägaren eller nyttjanderättshavaren.

Enligt nu gällande bestämmelser skall i princip verksskydd organiseras vid anläggningar med minst 100 anställda i orter, där skyldighet att bygga normalskyddsrum föreligger. Verksskydd, som endast består av bevakningstjänst, kallas B-verksskydd. Övriga verksskydd kallas A-verksskydd. I riket skall organiseras ca 1 050 A-verksskydd och ca 350 B-verksskydd. Den sammanlagda personalstyrkan inom verksskydden uppskattas till ca 70 000 personer. Kostnaderna för anskaffning av hela behovet av materiel för verksskyddsorganisationen beräknas till ca 53 miljoner kronor. Viss del av denna materiel finnes redan. De löpande årliga kostnaderna för planläggning, förvaring och underhåll av materiel samt för den utbildningsverksamhet, som enligt ovan åligger ägare eller nyttjanderättshavare, uppskattas vid fullt utbyggd organisation till 6 miljoner kronor.

Det framgår ej klart av motionerna om också administrationen av verksskydden skall överföras å statsverket. Därest så är avsikten uppkommer det för civilförsvarsmyndigheterna ett omfattande merarbete, för vilket de ej är personellt dimensionerade.

I fråga om finansieringen av verksskydden så framgår det av den ovan lämnade redogörelsen, att verksskydden drar betydande kostnader. Anledningen till att dessa enligt nu gällande ordning belastar ägaren (nyttjanderättshavaren) torde vara, att verksskyddsverksamheten i första hand är till för att skydda den egna anläggningen och att ägaren måste ha ett mycket starkt intresse härav.

Ett överförande av dessa kostnader på statsverket skulle — även om administrationen av verksskydden skulle kvarligga på vederbörande ägare — föranleda ett omfattande administrativt arbete för civilförsvarsmyndigheterna med prövning av utgifterna för verksskydden. Enligt styrelsens mening talar både ekonomiska och administrativa skäl för att ansvaret för verksskydden kvarligger hos ägaren eller nyttjanderättshavaren. I detta sammanhang vill styrelsen erinra om, att viss verksskyddsmateriel såsom brandmateriel, verktyg och sjukvårdsmateriel utgöres av för fredsverksamhet avsedd utrustning.

Sveriges Industriförbund biträder de i motionerna framförda synpunkterna och tillstyrker, att den föreslagna utredningen kommer till stånd.

Utskottet

Enligt 47 § civilförsvarslagen är ägare av anläggning eller byggnad, för vilken verkskydd skall vara organiserat, skyldig att planlägga verkskyddet, att anskaffa, förvara och underhålla för verkskyddet nödvändig materiel, att bestrida kostnaderna för utbildning av verkskyddspersonalen och att i övrigt vidtaga de särskilda anordningar och åtgärder som erfordras. Enligt gällande bestämmelser skall i princip verkskydd vara organiserat vid anläggningar med minst 100 anställda på de orter där skyldighet att anordna enskilda skyddsrum föreligger.

I förevarande motioner har hemställts om utredning av frågan om verkskyddets finansiering i syfte att överflytta kostnaderna för verkskyddet från företagen till staten.

Även om civilförsvaret i princip får anses vara en statlig angelägenhet, har från statsmakternas sida vid flera tillfällen uttalats, att de enskilda medborgarnas och kommunernas medverkan är nödvändig. Därvid har det på grund av det nära sambandet mellan verkskyddets syfte och företagsägarnas intresse av skydd för den egna anläggningen ansetts naturligt att ålägga företagsägarna att svara för verkskyddets upprätthållande. För denna ståndpunkt talar även andra hänsyn av organisatorisk och praktisk art, såsom att viss verkskyddsmateriel — brandredskap, verktyg och sjukvårdsmateriel — utgöres av även för fredsverksamhet avsedd utrustning. Härtill kommer att civilförsvarsmyndigheterna inte har sådana resurser, att de kan överta administrationen och ledningen av verkskydden.

Med hänsyn till dessa överväganden anser utskottet skäl icke föreligga för ändring av gällande princip och hemställer därför,

att förevarande motioner, I: 450 och II: 547, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 april 1963

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, Edström,* Enarsson, Eric Carlsson,* Dahlberg och Harry Carlsson*;

från andra kammaren: herr Nilsson i Göteborg, fröken Wetterström,

herrar Odhe, Wahrendorff, fru Eriksson i Ängelholm, herrar Jönsson i Inge-
marsgården, Svensson i Kungälv* och Carlsson i Huskvarna.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Wahrendorff*, som ansett,

a) att det stycke å s. 5 i utskottets utlåtande som börjar med orden »Även om civilförsvaret» och slutar med orden »ledningen av verkskydden.» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Även om civilförsvaret i princip får anses vara en statlig angelägenhet, synes det ofrånkomligt att bl. a. företagen medverkar i detta, inte blott genom personella insatser utan också i ekonomiskt avseende. En del av den för civilförsvarsverksamheten avsedda materielen — brandredskap, verktyg och sjukvårdsmateriel — är nämligen av sådan art att den kan nyttiggöras inom företagen även under fredstid. Till den del dylik materiel kan och får användas för fredstida bruk bör företagen helt bära kostnaderna. En betydande del av materielen kan emellertid inte användas på sådant sätt. Som exempel härpå kan nämnas den kostnadskrävande utrustningen för gas- och radiak- eller bevakningsgrupper, vilkas uppgifter får anses vara jämförliga med t. ex. hemvärnets. Enbart kostnaderna för denna utrustning torde vid ett medelstort industriföretag uppgå till ca 20 000 kronor. Enligt den ovan nämnda principen borde dylika kostnader åvila staten.

Civilförsvarsstyrelsen har beräknat kostnaderna för materiel till verk-
skyddsorganisationen till ca 53 miljoner kronor. Någon exakt kostnadsupp-
gift torde dock inte kunna erhållas för närvarande. Än mindre torde det nu
vara möjligt att ange hur stor del av dessa kostnader som rätteligen borde
åvila staten. Detta gäller också de löpande kostnaderna för planläggning,
förvaring, underhåll och utbildningsverksamhet, vilka av civilförsvarssty-
relsen uppskattats till 6 miljoner kronor årligen vid fullt utbyggd organisa-
tion. Utskottet finner det dock angeläget att dessa omständigheter närmare
klarlägges och tillstyrker således yrkandet om utredning.

Utredningen torde böra ha till syfte att klarlägga vilken del av de berörda
kostnaderna som bör åvila staten så att grund erhålles för en rättmätig kost-
nadsfördelning mellan staten och företagen. Av administrativa och organi-
satoriska skäl torde man dock böra utgå från att verkskyddsuppgifterna
även framgent skall åvila företagen. Härav följer att statens bekostande av
sin andel av kostnaderna måste få formen av ekonomiskt stöd till verk-
skyddsverksamheten. Det bör närmare prövas på vilket eller vilka sätt detta
lämpligen bör lämnas. En möjlighet synes vara att staten tillhandahåller el-
ler bekostar viss del av materielen och genom civilförsvarsorganisationen bi-

träder i eller svarar för utbildningsverksamheten. En annan möjlighet synes vara ekonomiska bidrag, vilka i så fall torde böra beräknas schablonmässigt. En kombination av dessa metoder torde också vara tänkbar.

Enligt utskottets mening kan en lösning efter dylika riktlinjer inte medföra några avsevärda administrativa eller organisatoriska svårigheter, eftersom civilförsvarsmyndigheterna redan nu är ålagda en viss uppsikt över verkskyddsverksamheten. Tvärtom torde samarbetet mellan civilförsvarsmyndigheterna och företagen komma att befrämjas av en sådan ordning.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen med bifall till förevarande motioner, I: 450 och II: 547, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning av frågan rörande verkskyddets finansiering.»